

Večerka, Radoslav

Syntax základních číslovek v středobulharských památkách biblických

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1968, vol. 17, iss. A16, pp. [89]-108

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100144>

Access Date: 12. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RADOSLAV VEČERKA

SYNTAX ZÁKLADNÍCH ČÍSLOVEK V STŘEDOBULHARSKÝCH PAMÁTKÁCH BIBLICKÝCH

1. Vývoj slovanských číslovek jako slovního druhu, tj. vývoj po stránce morfologické a syntaktické, je rámcově znám a v odborné literatuře popsán.¹ Pozdně ps. východisko, zachované ještě poměrně dobře i v nejstarších památkách staroslověnských, vypadalo tak, že elementární řada prostých číslovek (od 1 do 10) se po čtyřce lámala formálně i funkčně: zatímco číslovky nižší (tj. 1—4) se chovaly po syntaktické stránce jako adjektiva a ve vztahu ke jménu vyjadřujícímu počítané předměty vystupovaly ve funkci kongruentního atributu, číslovky „vyšší“ (tj. 5—10) byly morfologicky i syntakticky číselnými substantivy, stejně jako *soto* a **tysętji* (*tysętji*). Ostatní členy přirozené řady čísel se vyjadřovaly opisnými výrazy složenými z číslovek první desítky, sta a tisíce, takže diference v mluvnické povaze číslovek 1—4 a číslovek 5—10 se opakují i u číselných výrazů vyšších, a to jak v tvorbě číselných výrazů samých (kde vystupují ve funkci počítaného předmětu číslovky 10, 100 a 1000), tak i ve vztahu různých opisných číslovek ke jménu označujícímu počítané předměty. Náběh k dalšímu vývoji a zárodky radikální přeměny tohoto stavu jsou sice obsaženy už v pozdně ps. období,² ale sám proces, který vedl k faktickému zformování číslovek v specifický slovní druh, proběhl až v historickém období jednotlivých slov. jazyků. Vycházejí ze společných jazykově materiálových předpokladů a ze společných počátečních vývojových náběhů, bral se i v historickém období obecně stejným směrem,³ záležejícím v univerbizaci některých původně opisných číslovek — s patřičnými důsledky slovořnými, morfologickými i syntaktickými —, dále ve ztrátě substantivní povahy číslovek 5—10, 100 a 1000 a v jejich vyrovnávání s číslovkami nižšími — zase s důsledky morfologickými a syntaktickými. I když celkový směr tohoto vývoje byl vlastní všem slov. jazykům, v podrobnostech byl v každém z nich specifický.⁴

Cílem tohoto příspěvku je zachytit po stránce syntaktické detailněji úsek tohoto vývoje, který se odráží v středobulharských památkách biblických. Opíráme se přitom o úplnou excerpci evangelních památek Dobr, Vrač, Jov a z menších Kjust, Zogr, a Mikl (a o excerpci ukázek z Plovd otištěných Pátou), z textů apoštola Sl, Ochr, Vran, Mak a z menších Man (a o excerpci

ukázek z Tom otištěných Ščepkinem), starozákonních textů Bol (s variantami Pog a Sof) a Grig, a užíváme i materiálu publikovaného v příslušných odborných pojednáních o Srečk (Polívka), Iv-Al (Scholvin) a Pird (M. Ivanov); kde je to potřeba, dovoláváme se i znění kanonických stsl. rukopisů evangelních Zogr, Mar, Ass a Sav. (Seznam zkratk s uvedením edic památek viz na konci tohoto článku.)

Při hodnocení fakt z uvedených památek a při pokusu o jejich eventuální zasažení do dějin bulharštiny je ovšem nutno vzít v úvahu jisté specifické okolnosti.

Především je třeba počítat s tím (a náš materiál to ostatně naznačuje), že vývoj číslovek v bulharštině neproběhl lineárně od známého stavu předhistorického ke známému stavu současnému pouhým kvantitativním postupem, narůstáním nových a odumíráním starých konstrukcí. Peripetie vlastního vývoje číslovek v bulharštině tvořily součást širšího a mnohem dalekosáhlejšího jazykového procesu — rozkladu syntetické nominální flexe a zásadního přerodu bulharštiny z jazykového typu syntetického v analytický, a to právě v období středobulharském.⁵ Tento mohutný pohyb celé jazykové struktury bulharštiny strhl s sebou ovšem i číslovkové obraty a zanechal v jejich syntaxi stopy hluboké a podstatné.

Zároveň je však nutno vzít i v úvahu, že se všechny změny jazykové struktury bulharštiny neprosazovaly ihned a bezprostředně v jazyce našich památek. Důvodů pro to bylo několik. Na váhu padla především přirozená jazyková konzervativnost graficky fixovaných textů, jejichž původní znění vzniklo o několik století dříve, konzervativnost o to pochopitelnější, že v našem případě šlo o texty biblické, posvátné. Vedle silných momentů jazykově konzervativních a konzervujících se však v písemném standardu středobulharském projevovaly i jevy specifické, vyplývající z jisté autonomie jazyka spisovného, z jisté svébytnosti jeho vývoje ve vztahu k vývoji živého jazyka mluveného. Projevy samostatného vývoje spisovného jazyka střbulh. období mohly mít příčiny interně jazykové, a to strukturální a funkční (tj. příčiny vyvolané vzájemným vztahem dílčích složek struktury tohoto spisovného jazyka a povahou i rozsahem komunikativních úkonů, které měl plnit), jednak důvody externí, a to vliv literární řečtiny a konečně — ovšem jako faktor těžko zjištělný — patrně i dobovou jazykovou teorii a jazykové vzdělání literátů (o němž však až do doby Euthymiovy nevíme prakticky skoro nic). Musíme tedy počítat s tím, že faktická podoba jazyka střbulh. písemnictví byla výsledkem působení různých činitelů. Pečlivá analýza zkoumaných jevů může v některých případech odlišit elementy a tendence různého původu a vývojové hodnoty, ale už i sám zjištěný stav je ovšem plnoprávným článkem z dějin bulharštiny, neboť reprezentuje — tak či onak — jistou vývojovou fázi bulharského písemného úzu.

Cílem naší stati je popsat syntax základních číslovek v uvedených památkách, tj. způsoby, jimiž se číslovky mohly spojovat s jinými slovy (větnými členy) v kontextu větném.

Prakticky půjde o tři okruhy otázek: a) o mluvnickou charakteristiku přísudku ve větách, v nichž je podmět vyjádřen číslovkou, event. číslovkovým obratem (tj. číslovkou ve spojení se jménem označujícím počítané předměty); b) o mluvnickou charakteristiku (pád) jména označujícího počítané předměty; c) o mluvnickou charakteristiku kongruentního atributu rozvíjejícího číslovku nebo číslovkový obrat.

2. Přísudek při podmětu vyjádřeném číslovkou nebo číslovkovým obratem má v uvedených střbulh. památkách trojí podobu:

a) Přísudek stojí v du. (s koncovkami *-ta* nebo *-te*) při podmětu vyjádřeném číslovkou *dъva*, *oba* nebo číslovkovým obratem obsahujícím tuto číslovku, např.⁶ *i bѣdeta oba vъ plъtъ edinѣ* Mt 19.5 Dobr, Vrač, Jov, *bѣdete* Zogr_b; *ѣlvka dva vnidosta vъ crkve* L 18.10 Dobr, Vrač, Kjust, Jov; *i slyšasta oba učenika* J 1.37 Dobr, Vrač, *uslyšaste* Mikl; *siѣ ubo esta dva zavѣta* G 4.24 Sl, Ochr, Mak; *se estъ řečeno o ijudѣ i dijavolѣ. oba bo ot ѣvsti otpadosta* ad Ps 48.21 Bol, *otpadete* Sof; *i bysta oba naga* Gen 2.25 Grig.

U číslovek *dъva*, *oba* samých je tomu tak v uvedených památkách důsledně. Odchylky, které v úplnosti uvádíme, jsou podle našeho názoru jen zdánlivé. Je to především doklad *uže něs dva nѣ edina plъtъ* Mt 19.6 Vrač (*nѣsta* Dobr, Jov, *nѣste* Zogr_b), kde jde patrně pod titlou o zkratku náležitěho tvaru duálního. Je to dále doklad *vъ tѣ noštъ bѣdetъ dva na loži edinomъ* L 17.34 Dobr (Kjust *bѣdeta*), kde může jít o záměnu *e* — *ъ*, v Dobr nikoli neobvyklou. A podobný doklad další, *bѣdetъ bo řeč oba vъ plъtъ edinѣ* 1C 6.16 Mak (Sl *bѣdete*, Ochr *bѣdeta*), je patrně výsledkem syntaktického přehodnocení širšího kontextu a vztažení přísudku k předcházejícímu spojení *edino tělo estъ*.

Složitější je situace v těch případech, v nichž je číslovka *dъva* jednotkovým komponentem číslovek vyšších (opisných). Nejpočetněji jsou zastoupeny doklady s číslovkou 12. U ní je přísudek v du. doložen jen v těchto dokladech: *i isplnista sѣ. vѣ (= 12) košnyčъ ukruchъ* J 6.13 Jov (Dobr, Vrač jinak: *isplъnišp. vѣ. košnicъ ukruchъ*); *ne . vѣ. li godinѣ estѣ vъ dni* J 11.9 Dobr, *esta* Vrač; viz dále ještě níže doklad z Ex 15.27 Lobk.

Jinak je tu už doložen přísudek v pl. (řídčeji v sg.) v těchto dokladech: *pristoplъše oba na desѣte rekošp emu* L 9.12 Dobr, Kjust; *prizvavše oba na desѣte učēnka* A 6.2 Mak (*prizvavše oba na desѣte množstvo učēnikъ i řešp Vran, prizvavše že narodъ oba na .i. te učēnika* Tom, ...*še že dvanadesѣtem... nikъ rekošp* Sl; srov. Kral *Tehdy dvanácte apoštolů, svolavše množství učedníků, řekli*) — v tomto dokladě, jak ukazují i varianty, docházelo zjevně k znejasnění toho, co je podmět a co je předmět: *bѣ že vъsѣchъ mѣžъ, ѣko dvanadesѣte* A 19.7

Sl, Ochr [Mak *ěko dvě stě i. l.* (= 30)] — zde nelze vyloučit možnost, že číslovka byla do obratu syntakticky zapojena jako svého druhu dodatkový člen, takže tvar jména označujícího počítané předměty (*męžь*) spolu s tvarem přísudku nemusely být motivovány těsným syntaktickým spojením s číslovkou; *i běchq tu .vī. istočnikъ vody i. o.* (= 70) *steblei finikověchъ* Ex 15.27 Grig, *běsta Lobk* — zde zase mohl padnout na váhu i číslovkový obrat následující za číslovkovým obratem s číslovkou 12 a vztážením přísudku k dvojnásobnému podmětu s číslovkovými obraty jako celku, nikoli jen k prvnímu jeho členu s číslovkou 12; *i bys vsěchъ dnei sitovjachъ .c.* (= 900) *lēt i vī* Gen 5.8 Grig — v tomto dokladu konečně přísudek i se jménem označujícím počítané předměty (v gen. pl.!) stojí před vyšší číslovkou, v níž 12 tvoří číselně nejnižší složku; a navíc záznam číslovky číslicemi (literami s číselnou platností) mohl usnadnit proniknutí tvaru přísudku (i jména označujícího počítané předměty) v obratu, který se v okolí uvedeného místa opakuje několikrát s číslovkou jinou, a tedy se singulárním přísudkem náležitým.

Zčásti lze tedy sice plurálový a singulárný přísudek u podmětu vyjádřeného číslovkou 12 nebo číslovkovým obratem s touto číslovkou vyložit i možností zvláštního členění nebo pojetí daného spojení v sepětí s širším kontextem. Přesto se domníváme, že z hlediska strukturního je nutno tento tvar přísudku hodnotit jako projev toho, že se už přestávala uplatňovat lexikální samostatnost jednotlivých komponentů číslovky 12, že tato původně opisná číslovka začala být pojímána jako lexikální jednotka a že se začala i syntakticky chovat jako číslovka jednoduchá typu *pětъ, desetъ* apod. Ostatně vedle tvaru přísudku potvrzuje tento vývoj číslovky 12 též časté užití jména označujícího počítané předměty v gen. pl. místo původního nom.-ak. du. (viz §3). Oba jevy jsou projevem stejné vývojové změny v pojetí číslovek druhé desítky a doložení jednoho podpírá věrohodnost a strukturní smysl doložení druhého.⁷

Podobné tendence se pravděpodobně uplatňovaly i u dalších číslovek složených z desítkových a jednotkových komponentů, ale s jednotkovou číslovkou 2 znám z uvedených památek jen jediný doklad: *i bys vsěchъ dnei are dověchъ, lēt .đ. sot. řv* (= 962). Gen 5.20 Grig; nabízí se u něho podobný výklad jako u dokladu z Gen 5.8, citovaného zde výše.

b) Přísudek stojí v (nealternujícím) pl. při podmětu vyjádřeném číslovkami *trъje, četyre* nebo číslovkovým obratem obsahujícím tyto číslovky, např. *iešte .d. msci sqtъ J 4.35* Dobr, Vrač, Jov; *se męžie ištětъ tebe trie A 10.19* Vran; *.g. e* (= 3) *sqtъ snove nęevi* Gen 9.19 Grig. Neznám z uvedených stříbulh. památek žádné odchylky od tohoto úzu.

c) Přísudek stojí v sg. nebo pl. při podmětu vyjádřeném číslovkami *pětъ* — *desětъ* nebo číslovkovým obratem obsahujícím tyto číslovky, např. *pojěšq ję .z.* (= 7) *i ne ostavišq sęmene* Mr 12.22 Dobr; *egda skončāšę sę emu .m.* (= 40) *lětъ A 7.30* Vran; *vъ onjachъ dnech imętъ sę. i.* (= 10) *męži* Zach 8.23 Grig,

možb, *-ei* Lobk (bis); — *jadbšichže běše jako .e.* (= 5) *tyseštъ moži* Mr 6.44 Dobr; *sedmъ bo estъ dēistvъ dchvъnychъ* ad Ps 118.164 Bol; *i bysъ vsjachъ dnei noev-jachъ .cn.* (= 950) Gen 9.29 Grig.

Je to v podstatě starý úzus obecně slovanský, v němž se mohla jednak uplatnit plurálová kongruence ad sensum, dobře známá i u substantiv kolektivních, jednak singulárová shoda ad formam. Měli jsme už jinde příležitost poukázat na to, že z dvojí možné interpretace obrátů s přísudkem v sg. typu *petъ možb ide* jako 1. *petъ možb jestъ šla* a 2. *petъ možb jestъ šlo* je pro stsl., a tedy i pro pozdější vývoj csl. různých redakcí, nutno už počítat s eventualitou druhou: už na přelomu prehistorického a historického období zcela převládl tento typ jakožto záležitost konstrukční — při logickém subjektu v tvaru nenominativním (gen. pl.) stálo přísudkové sloveso v „neosobní“, podobě, tj. v 3. os. sg. (neutra v tvarech rozlišujících gramatický rod).⁸ Inklinaci k užití plurálového přísudku v dokladech, v nichž u číslovky nestálo jméno označující počítané předměty, konstatoval už pro nejstarší stsl. památky Suprun.⁹ Konstrukční závažnost jména označujícího počítané předměty (v gen. pl.) pro singulárovou podobu přísudku hezky mohou ilustrovat i doklady s *eliko*, u něhož stává často (shodně s řečtinou) sloveso v pl., stojí-li toto kvantitativní adverbium samo, kdežto se slovesem v sg. bývá zároveň spojeno i dodání (zájmeného) poč. předmětu (v gen. pl.), srov. např. *eliko bo ot bā skryvaot se* ad Ps 16.14 Bol *ἄσα γὰρ ἀπὸ θεοῦ ἀποκρύπτονται × vsi elikože pride ichъ přēže mene tatie sptъ* J 10.8 Vrač, Dobr *πάντες ὄσοι ἤλθον πρὸ ἐμοῦ*, dokonce i ve variantním čtení jednoho a téhož místa, srov. např. *otroci eliko poradova se ichъ smrvti spasovē* ad Ps 34.26 Bol *ὄσοι ἐχάρησαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ × Sof eliko poradvachъ se* (bez *ichъ*). A stejně charakteristická je po této stránce varianta s číslovkou a jménem označujícím počítané předměty a bez tohoto jména — a s přísudkem v prvním případě v sg. a v druhém případě v pl.: *bē že ichъ jako dvě tysešti* Mr 5.13 Dobr *bēchъ že jako dvě tysešti* Srečk (podle Polívky, Starine 29, 1898, 137).

Plurálový tvar přísudku u číslovek a číslovkových obrátů byl ovšem už v nejstarších stsl. památkách a pak i v době dalších opisů středobulharských podporován zněním řeckých předloh, které tu mají přísudek v pl., přesto se však ještě v střbulh. památkách projevuje silná tendence k tomuto funkčnímu a konstrukčními rozvržení singulárového a plurálového přísudku, jak bylo právě naznačeno, srov. i statistické údaje podle tabulky na násl. straně.

Z uvedené tabulky je pozoruhodné zejména zjištění, že obraty s číslovkou bez jména označujícího počítané předměty mají prakticky přísudek pouze v pl. (s výjimkou jediného variantního dokladu z Vrač, srov. *ῥ.* (= 9) *gde obrēte se* L 17.18 Vrač × Dobr *počto ne vszvratišъ se*, Kjust *gde sptъ kako ne obrētošъ se*, Jov *gde ne ... brētošъ se*). Tendence pojmout i samu číslovku jako plurálové jméno se projevuje (zase už od památek stsl.) morfologicky tím, že k ní proni-

	Dobr		Vrač		Kjust		Zogr _b		Mikl		Jov		Sl		Ochr		Vran		Mak		Bol		Grig		Celkem	
	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-
sg.	17	—	8	1	7(6)	—	2	—	1	—	8	—	1	—	1	—	2	—	4	—	2	—	5	—	58	1
pl.	3	6	1	3	(1)	4	—	2	—	—	—	4	1	1	—	—	3	—	1	—	—	—	2	—	12	19

+ = se jménem označujícím počítané předměty;
 — = bez jména označujícího počítané předměty.

kají adjektivní plurálové koncovky, srov. i z našich památek stříbulh. další projevy této tendence v izolovaných dokladech s variantami: *slyšav'se se desety načořo negodovati* Mr 10.41 Vrač × Jov *desety*; *slyšav'se desetii. negodovašę* Mt 20.24 Zogr_b × Dobr *desety*; *vzvratišo že se sedmъ desety* L10.17 Jov × Dobr *sedmъdesety*, Vrač, Kjust *o*.

V typu se jménem (v gen. pl.) označujícím počítané předměty jsou v naprosté převaze doklady s přísudkem v sg. nad přísudkem v pl. (v poměru asi 5 : 1). Ve variantách čtení s číslovkou a jménem označujícím počítané předměty se objevují ojedinělé případy s přísudkem v pl. proti několika kodexům s přísudkem v sg., srov. *jadšichъ běšo čtyri tysešta možb* Mt 15.38 Vrač × *běše* Dobr, *by* Jov; *.e.* (= 5) *že bě ot nichъ buichъ* Mt 25.2 Vrač, Dobr, Jov × *běcho* Srečk; *bě že jadšichъ .d.* (= 4) *tysešte* Mr 8.9 Dobr × *běšo že jadše* Srečk; *jegda že isprnišo || se dni .i.* (= 8) L 2.21 Dobr × *isplni se* Srečk, Plovd (dle Páty, Spis BAN 1921, 225); *byše moži čislomъ jako petъ tyseštъ* A 4.4 Vran × *bystъ* Mak, Tom; *běšo že vъ korabi vschъ dšb. sndz* (= 276) A 27.37 Mak × dle Polívky Šiš a Hval *bějaše* (AslPh 1887, 422).

Varianty tohoto druhu lze nejspíše hodnotit jako projev dalšího pronikání plurálového přísudku do textů v průběhu jejich opisování na bulharské půdě. Polívka v cit. studii ve Starinách vidí v tomto jevu vliv řečtiny, ale je třeba říci, že shodně s (literárním a textovým) vlivem řeckým se bral i vnitřní jazykový vývoj bulharštiny samé, takže je v ní dnes plurálová shoda přísudku s pl. jména označujícího počítané předměty normou. A protože existují jisté náznaky toho, že se už v stříbulh. období začínalo jméno označující počítané předměty chápat jako nom. pl. (viz §§ 3 a 4), dalo by se i pronikání plurálového tvaru přísudku v uvedených dokladech vyložit z vývojových zdrojů domácích.

Plurálová podoba přísudku se ostatně jako jazyková novota prosadila i u číslovky 11, kde by kongruence ad formam vyžadovala tvar sg. (a to sg. „osobního“), srov. *jediny že na desete učekъ ||idošo vъ galilejo* Mt 28.16 Dobr, Vrač, Jov.

3. Tvar jména označujícího počítané předměty byl od původu u různých číslovek různý. Uvedené stříbulh. památky tento původní stav do jisté míry

sice ještě zachovávají, ale zčásti se v nich vývoj číslovek projevuje už i po této stránce.

a/ U číslovky 2 (*dъva, oba*) stojí jméno označující počítané předměty v du., a to v pádu vyžadovaném syntaktickým kontextem.

Příklady s nom.-ak.: *ръци да седета сija oba snā moja* Mt 20.21 Dobr, Zogr_b; *priemъ .ē. (= 5) chlēbъ i .v. (= 2) rybē* Mr 6.41 Dobr; *vidēvъ dva korabica stoqšta pri ezerē* L 5.2 Dobr, Vrač, Kjust, Jov; *prēbystъ na městě na nemže bē dva dni* J 11.6 Dobr, Vrač, Jov; *i se mozъa dva stasta v nichъ* A 1.10 Sl, Vran, Tom; *i stvori bъ obē světilē velicjai* Gen 1.16 Grig; *i razdēli ljudi . . vъ dva plъka* Gen 32.7 Lobk.

Příklady s číslovkovým obratem v nepřímých pádech: *ne pēt li pticъ vē-nitcē !! pēndzema !! dvēma* L 12.6 Dobr, *pēnzema* Vrač, Jov; *niky že rabъ ne mozētъ dvēma gnoma rabotati* L 16.13 Dobr, Vrač, Kjust, Jov; *dvoju člvku svě-dětelъstvo istino estъ* J 8.17 Dobr, Vrač; *toi nošti bē petrъ spę. mezdъo dvēma voi-noma svezanъ. želēznoma ožema dvēma* A 12.6 Sl, Ochr, Vran, Mak; *dvēma veštma neprēložnama. imaže nevъzmožno slъgati bā. krępko utēšenie imamъ* Hb 6.18 Sl, Ochr, Mak; *ni uboi sę ot dvoju drēvu* Is 7.4 Grig; *povjada obēma bratъma svoima* Gen 9.22 Grig, *bratoma* Lobk.

V uvedených památkách je tento úzus u číslovky *dъva, oba* zachován se značnou důsledností. Znáám od něho pouze tyto odchylky: v nom.-ak. *uzrę onъ dva brat. ijakova zavedova* Mt 4.21 Vrač, kde je tvar *brat* zkratkou titlou, takže není zcela jasný a nelze vyloučit možnost, že jde právě o zkratku náleži-tého tvaru du., podobně jako i v dokladu *živši pavelъ isplъni .v. lē* A 28.30 Mak, *isplъnenъ .v. lēt* Tom. Zato v následujícím dokladu není tvar jména označujícího počítané předměty u číslovky *dъva* pod titlou — a přece je opakovaně zcela jasně v tvaru gen. pl., srov. *pristopi že priemy dva talanta. reč gi dva talantъ mi esi přēdalъ* Mt 25.22 Jov, a na druhém místě /l. 43/ v téže památce znovu *pristopivъ že priemy .v. talantъ reče gi. v talantъ mi přēdalъ* (× Dobr, Vrač *v talanta . . dva talanta*). Je otázka, nemáme-li před sebou v tomto dokladu projev jakési „zvratné písecké analogie“ a není-li zde užito jména označujícího počítané předměty v témže (grafickém) tvaru jako u číslovek od 5 výše proto, že ani u nich už tvar písemně doložený (gen. pl.) neodpovídal faktické podobě jména označujícího počítané předměty v živém jazyce pisců. V každém případě zůstává tento doklad ojedinělou a ne zcela jasnou odchylkou od úzu zachovávaného jinak v uvedených památkách prakticky důsledně.

V nepřímých pádech se — rovněž ojediněle, ale ne bez zajímavosti — objevují odchylky v tom smyslu, že tu jsou v Iv-At doloženy doklady v tvaru nesklonovaném, tj. rovnající se nom.-ak.: *o rybe dvě* L 9.13 × Dobr, Kjust *rybu dvou*; *o dva sna pritča* l. 4a; *o pětich chlēbēch i v rybē* l. 104b; *o z (= 7) chlēbēch i v rybē* l. 108b; (všechny cit. doklady podle Scholvina, AslPh 1884, 188). A v jednom dokladu konečně stojí jméno označující počítané předměty v ak. pl., srov.

i reč k nimъ ... ni dvoju ryzy iměti L 9.3 Jov × *rizu* Dobr, Vrač, Kjust.

Jiná však byla situace u těch vyšších opisných číslovek, v nichž *dъva* vyjadřovalo hodnotu jednotek. Zde už jméno označující počítané předměty stojí zpravidla v gen. pl., a to na místě stejného pádu *du.*, srov. *stchъ mčkъ .mv* (= 42). *eže vъ asiri* Sl 1. 124v (str. vyd. 107a); *stgo mčka nemnona. i nv.* (= 52) *mčk* Sl 1. 127 (str. vyd. 108b); stejný pád však bývá i na místě nom.-ak. *du.*, srov. *i žit ared .lēt. rĕv* (= 162) Gen 5.18 Lobk; *i by vsěch dnei aredověchъ lēt ѓ sot ěv* (= 962) Gen 5.20 Lobk (Kral *devět set šedesát a dvě lětě*).

Nejbohatěji je materiálem z takových vyšších opisných číslovek doložena číslovka 12. Má-li číslovkový obrat, který ji obsahuje, funkci nom.-ak., je tu jméno označující počítané předměty zachováno jednak v příslušném tvaru *du.*, např. *ne vĕ li godině estě vъ dni* J 11.9 Dobr, Vrač; *prizva iss oba na .i. učnika svoja* Mt 10.1 Vrač, Jov; *desetostrunně gletъ dva na desęte kamene znamenana* ad Ps 143.9 Bol, vĕ. *kameni zakon'naa* Pog, Sof, jednak v tvaru gen. pl., např. *i vzechъ izbyošeje imъ ukruchъ .vĕ. košnicъ* L 9.17 Dobr, Kjust, Srečk; *vъzleže i oba na desęte s nimъ apstъ* L 22.14 Dobr, Kjust; *bě že vъsěchъ možъ. ěko dvadesęte* A 19.7 Sl, Ochr; *i běchъ tu .vĕ. istočnikъ vody* Ex 15.27 Grig.

Na neustálenost úzu ukazuje statistický poměr obou vazeb s mírnou převahou dokladů se jménem označujícím počítané předměty v gen. pl., srov. tabulku:

	Dobr	Vrač	Kjust	Zogrъ	Jov	Al	Ochr	Vran	Bol	Grig	Celkem
nom. — ak. du.	3	5	—	1	4	—	—	—	1	1	15
gen. pl.	8	4	3	—	3	1	1	1	1	2	24

Do tabulky není pojata asi desítka dokladů z kalendářních částí evangelií a apoštola typu *d... imat čes .vĕ. a nošt .vĕ* Jov 1. 117; *dnъ. imat. čas .vĕ. a noštъ .vĕ* Sl 1. 109 (str. vyd. 95b), kde subst. *časъ* je zaznamenáno zkratkou, takže jeho skutečný tvar je nejistý.

O vývojových změnách tohoto spojení svědčí dále typické varianty, srov. *vzešъ izbytky ukruchъ .vĕ. košnicъ isplъnъ* Mt 14.20 Dobr, Vrač, Jov × *košnicy* Srečk; *postavitъ mně vęšte ili .vĕ legeonъ agtъ* Mt 26.53 Dobr, Srečk × *vĕ. legeona* Jov, Vrač (*gedeona*, bez číslovky); *prizva isъ oba na desęte apsla* L 9.1 Dobr, *učnika svoja* Vrač, Jov × *oba na .i. te apstъ učenicъ svoich* Kjust; *isplъnišъ .vĕ. košnicъ ukruchъ* J 6.13 Dobr, Vrač, Jov × *vĕ. koša* Srečk; *izbi dъbrъ solištъ-skojъ. dva na desęti tisęštъ* Ps 59.2 Bol, Sof × *dva na desęte tysesęti* Pog.

Vyhodnocení těchto variant je velmi ztíženo složitostí samého vývoje daného spojení v bulharštině. Původní (jazykově i textově) tu byl tvar nom.-ak. *du.*,

kdežto tvar gen. pl. se jeví jako výrazné novum a svědectví toho, že jednotlivé komponenty číslovky 12 ztratily už svou lexikální samostatnost, číslovka sama že už tvořila lexikální jednotku a začala se syntakticky chovat jako číslovky typu *petъ, desetъ* atd., tj. pojit se se jménem v gen. pl. Ale to platí jen do určité doby, protože všechny číslovky se v bulharštině v důsledku ztráty syntetické deklinace jmen začaly konec konců pojit se jmény v tvaru nom. pl., u maskulin dokonce v tvaru zvláštním, od původu duálovém, zakončeném na -a; nové tvary, které takto začaly vytlačovat gen. jmen označujících počítané předměty u číslovek vůbec, byly u číslovky 12 shodou okolností zčásti totožné s tvary původními, takže vývojová fáze s gen. pl. u číslovky 12 se v těchto širších vývojových perspektivách jeví jako přechodné a svého druhu paradoxní, slepé vývojové rameno.

Rovněž v číselném obratu v nepřímém pádě zachovává někdy jméno tvar du., např. *seděte i vy na dvoju na desęte přestolu* Mt 19.28 Vrač, Zogr₆; *dvęsti inoęęda emu bę dvęma na desęte lętoma* L 8.42 Dobr, *dvoju na desęte lętu* Vrač, Kjust, Jov; *sdęšte obęma na desęte kolęnoma izlvoma* Mt 19.28 Vrač, Zogr₆; *dvoju na desęte aplu uęeniemъ* ad Ps 91.4 Bol, někdy už má tvar pl., např. *bę bo lęty .vi* Mr 5.42 Dobr, *lętomъ dvęmanadesęte* Srećk; *stęchъ aplъ. oboju na desęti* Ochr l. 110 (str. vyd. 132). Také v tomto případě se objevuje střídání du. a pl. ve variantách, srov. *zapovędaę obęma na desęte uęenikomъ* Mt 11.1 Dobr × *uęnikoma svořma* Vrač, Jov, Sréck; *egda bystъ dvęma na desęte lętoma* L 2.42 Dobr × *vi lęt* Plovd = (podle Páty, Spis BAN 1921, 225); *ęena sęęti vъ toęenii krvvi ot dvoju na desęte lętu* L 8.43 Dobr × *lęt* Kjust, Jov, Sréck; *sdęęšte obęma na desęte kolęnoma izlvoma* L 22.30 Dobr × *kolęnomъ izdlevomъ* Kjust.

I do spojení tohoto typu zasáhl ovšem podstatně další vývoj zánikem koncovkové deklinace. Z tohoto hlediska se jeví jako velmi pozoruhodný doklad *vъzleęe isъ sъ oba na desęte uęenika* Mt 26.20 Dobr × *sъ obęma na .i. uęnkoma* Vrač, Jov s nesklonovanou číslovkou i s nesklonovaným tvarem jména označujícího počítané předměty (na -a). Z ojedinelého dokladu, který mohl být eventuálně i výsledkem přepsání, nelze však dělat bezpečné závěry.

b/ U číslovek 3 a 4 stojí jméno označující počítané předměty v pl., a to v pádu vyžadovaném syntaktickým kontextem, např. *ieęte .d. (= 4) msci sętъ* J 4.35 Dobr, Vrač, Jov; *stęchъ trechъ otrokъ* Sl l. 115v (str. vyd. 100a); *ty li tręmi denmi vъzdvigneęi q* J 2.20 Dobr, Vrač, Mikl; *po trechъ lętęchъ vъzydochъ vъ erslъmъ* G 1.18 Sl. Ochr, Mak; *poleęa tri dni* ad Ps 129.1 Bol; *g.e (= 3) sętъ snove noęvi* Gen 9.19 Grig; *sъberetъ i ot .d. krai zemę* Is 11.12 Grig.

Zcela řídké odchylky od tohoto úzu jsou dvojího typu. Především je několik dokladů s číslovkovým obratem ve funkci nom.-ak. a s gen. pl. jména označujícího počítané předměty. Není bez zajímavosti, že jako jméno označující počítané předměty tu vystupuje číslovka 1000, srov. *bęęq že jadvęęe jako četvęre tysęęstъ* Mr 8.9 Srećk × *bę že jadvęęichъ .d. tysęętę* Dobr; *i priloęi sę vъ tvi*

dnъ dšъ jako tri tysqštъ A 2.41 Vran, Mak × *tri tysqšta* Tom. Je to patrně projev toho, že se tu vytvářelo jedno číselné pojmenování zakončené na *-ъ/-ь/* podobně jako v případech, v nichž vystupuje ve funkci jména označujícího počítané předměty číslovka 10, srov. *tridesetъ* Mr 4.8, 13.8, 13.23 Srečk; *četyrъmi desetъ i šestъ lět* J 2.20 Vrač × *četyri desetî lětъ* Dobr, *četyrmi desetî* Mikl, *četyrmi desetъ* Srečk; *po stu i pět desetъ* Mt 6.40 Iv-Al, ba dokonce i *oběma na desetъ* *apsloma* Mt 10.2 Srečk. Dva další doklady s možným gen. pl. jsou jen nejisté, protože počítané subst. *lěto* je v nich zapsáno zkratkou, srov. *zaključi se nbo .g. lět* L 4.25 Vrač × *lěta* Dobr; *.g. lět. noštъ i dnъ ne přestačebъ učę* A 20.31 Mak × *lěta* Tom.

Druhá skupinka odchylek obsahuje doklady s tvarem nom. pl. místo příslušného nepřímého pádu vyžadovaného kontextem, srov. *ot čtyri větri* Mt 24.31 Srečk × *ot čtyrechъ větъrъ* Dobr, *ot četiri větъrъ* Jov; *vъ čtyri krai privezanъ* A 10.11 Mak × *vъ čtyri kraę* Sl, Ochr, *kraę* Vran; *i ta vdova do osъmdesetъ i čtyri lěta* L 2.37 Dobr, Iv-Al × *do .p. i .d. lětъ* Vrač. Nelze vyloučit možnost, že se tu projevuje zánik koncovkové deklinace jmenné a že máme v těchto ojedinělých dokladech zachycen nástup nových vazeb číslovkových, které byly jeho důsledkem.

Jiná je situace v případech, kde číslovky 3 a 4 označují v opisných číslovkách druhé desítky jednotky: pokud má číslovkový obrat funkci nom.-ak., stojí v něm jméno označující počítané předměty v gen. pl., např. *vъsěchъ že rod od avrama do dvda. rod .dī. i ot dvda do přēselenija vavilonъskago. rod .dī. i ot přēselenija vavilonъska do ča rod dī* Mt 1.17 Vrač, Deč, Jov, a to už od nejstarších stsl. překladů (gen. je na tomto místě i v Ass a Sav); ostatní případy ze střbulh. památek jsou už nejednoznačné, protože jméno je v nich zapsáno zkratkou, např. *dnъ. imat. čas. dī* Ochr l. 107 (str. vyd. 129); *dnъ imat. čas. gī* Ochr l. 106v. (str. vyd. 128). Je to doklad toho, že číslovky druhé desítky už tvořily číselná pojmenování chápána jako jednoslovná a že se tyto číslovky ztotožnily svou syntaxí s číslovkami typu *pětъnadsetę* atd.

Tento závěr by snad dovolil interpretovat i tvary jako *učenikъ, časъ* atp. ve spojení s číslovkou 11 jako gen. pl., např. *jediny že na desetę učebъ !! idošę* Mt 28.16 Dobr, Vrač, Jov; *dnъ imat. čas. aī* Sl l. 107 /str. vyd. 94b/ (tak v kalendářích evangelií a apoštola často), zvláště když ani ve spojení s vyššími číslovkami neměl už jednotkový komponent vyjádřený číslovkou 1 asi svou lexikální samostatnost, takže i u číslovky 31 je doložen běžný gen. pl., srov. např. *mъcъ oktevъ rekomy listopadъ. imatъ dnei .la. (= 31)* Ochr l. 79 (str. vyd. 95) (v kalendářních částech uvedených rukopisů evangelií a apoštola je více než desítka podobných dokladů). Nesporné však toto pojetí není, protože v nepřímých pádech si tvar jména označujícího počítané předměty u číslovky 11 zachovává ještě archaicky většinou tvar příslušného pádu sg., srov. *prišъdše iže vъ edinę na desetę godinę prijašę po pēnęzu* Mt 20.9 Vrač,

Zogr_b, *въ edinadesetoję godinę Dobr; i pričtęnъ bys kъ edinomo ||| na desęte aplstvu* A 1.26 Vran, *Tom × aplmъ Mak; съ ediněmi na .i.ite aplmъ* A 2.14 Mak, *съ ediněmъ na desęte apslomъ Tom*.

c/ U číslovek od 5 do 10 a u číslovky 100 a 1000 stojí jméno označující počítané předměty v gen. pl. jakožto člen původně závislý na substantivně poji- mané číslovce. Má-li číselný obrat s těmito číslovkami funkci nom.-ak., drží se původní podoba jména (tj. gen. pl.) v uvedených střbulh. památkách takřka důsledně, např. *prizvavъ .i. rabъ svoichъ i vřdastъ imъ .i. manasъ* L 19.13 Dobr, Vrač, Jov; *prigęř .l. (= 30) srebrnikъ* Mt 27.8 Dobr, Vrač; *stych .m. (= 40) mčkъ* Ochr l. 105 (str. vyd. 126); *četyri desęti bo lětъ vъ pustyni nikъtože otъ ljudei bolę* ad Ps 104.37 Bol; *prjamędrostъ sřzda sebja chramъ i utrvdędi slъrъ sedmъ* Prov 9.1 Grig. Přitom pokládáme za staženou podobu gen. pl. i dosti časté tvary *męži* a *dъni*, přestože mohly být — hypoteticky vzato — eventuálně i hodnoceny jako nom. pl., který by tu byl měl jisté oprávnění z hlediska dalšího bulharského vývoje.

Od tohoto úzu jsou v uvedených památkách jen zcela řídké odchylky se jménem v tvaru nom. nebo ak. pl.: *nesy směšenie ... jako i litri sьtъ* J 19.39 Vrač × *litrъ .r. Dobr, litrъ sto* Jov; — znění Vrač není zcela jasné; *ašte bo tьmę pęstuny imate o chę* 1C 4.15 Mak × *pęstunъ* Sl, Ochr — v Mak by mohlo jít o prodloužený jer před *i-* následujícího slova [?]; *sřte jęgo .i. (= 10) męže prokaženych* L 17.12 Kjust × *męžъ* Dobr, Vrač, Jov — nejde-li v dokladu z Kjust o nedopsání gen. tvaru *męžei*; *egda že chotę ||| .z. (= 7) dne skončati sę* A 21.27 Mak — nejde-li rovněž o zkratku tvaru *dъnei*; *ne pomnite li egda .e. (= 5) chlěbъ prělomichъ i pętъ tysęštę* Mr 8.19 Dobr (místo *vъ pętъ tysęštъ*).

I když, jak bylo už ukázáno, není každý doklad zcela jasný, eventuálně se pro jeho zvláštní podobu nabízí i vysvětlení jiné, nelze vyloučit možnost, že tu aspoň v některém případě máme před sebou už projev mladšího bulharského vývoje a nástupu tvaru nom./ak. pl. jména spojeného s číslovkou.

Plnil-li číslovkový obrat syntaktickou funkci nepřímého pádu, stála původně v příslušném pádu číslovka a jméno označující počítané předměty mělo i zde tvar gen. pl. Tento úzus je silou textové tradice v uvedených střbulh. památkách velmi dobře zachován, např. *běše isъ jako tremъ desętemъ lětъ načınaję* L 3.23 Dobr; *sъ desętię tysęštъ sřsti grędęstago* L 14.31 Dobr, Kjust, Srečk; *upodobi sę crstvo nbsnoe .i. (= 10) dъv* Mt 25.1 Dobr, Vrač, Jov, Iv-Al; *spadę. obchoždeniemъ sedmię dnъ* Hb 11.30 Sl; *desętostrunno ubo będi srce. si rěčъ desętię zapovędei* ad Ps 32.2.

Se ztrátou substantivní platnosti číslovek se však vyvinul takový úzus, že příslušný pád vyjadřovalo jméno označující počítané předměty; tyto nové konstrukce jsou už v střbulh. biblických památkách doloženy rovněž, např. *sřsti grędęstago sъ dvěma desętma tysęštma* L 14.31 Dobr, Srečk, *tysęšty* Kjust; *po četyrechъ desętechъ lětchъ* G 2.1 Sl. Pird (podle M. Ivanova, SbNU 8, 1892,

180); *po .u.chъ létchъ* A 7.6 Vran; *sta živъ ...dnъmi. mъ tъmi. i javlěę sę imъ* A 1.3 Vran, Mak, Tom; *i bys po. m. dnech* Gen 8.6 Grig; *o pětich chléběch* Iv-Al 1. 104b.

Spojení tradiční však mělo v biblických textech stále ještě převahu, srov. tabulku:

	Dobr	Vrač	Kjust	Zogr _b	Mikl	Jov	Sl	Mak	Vran	Bol	Grig	Celkem
gen.	12	10	3	4	1	4	1	—	—	2	—	37
příslušný nepř. pád	4	—	1	—	—	1	2	1	2	—	2	13

O tom, do jaké míry se v biblických památkách uplatnila textová tradice, svědčí např. fakt, že v Supr, památce 11. stol., je už mladší konstrukce zastoupena více než v polovině všech dokladů,¹⁰ kdežto zde v památkách o několik století mladších se archaická konstrukce drží takřka ještě v pěti sedminách všech dokladů — a v evangelních kodexech je tato relace ještě větší (archaické konstrukce se v nich drží v sedmi osminách souhrnu dokladů).

Přesto i stav v památkách prozrazuje postup mladšího prostředí zcela jasně. Neustálenost úzu a pronikání novotvarů pak dokládají i varianty jako *po šesti dnъ* Mt 17.1 Zogr_b × *po šestichъ dnechъ* Iv-Al; podobně ještě Mt 18.13 Vrač, Zogr_b × Dobr; Mr 7.31 Jov × Dobr; L 19.17 Vrač, Jov × Dobr, Srečk; L 19.19 Dobr, Vrač, Jov × Srečk; J 12.5 Dobr × Jov; *byvy po čtyrechъ stěchъ i .l.chъ létěchъ* G 3.17 Sl × *po .d. rech stěch i .l. lět* Pird; *vъsi živōęte vъ pětichъ graděchъ* Zach 8.21 Grig × *vъ pěti gradъ* Lobk.

Je však třeba zdůraznit, že i v tomto případě se nástup skloňovaných tvarů jména označujícího počítané předměty během doby zastavil v souvislosti se zánikem koncovkové deklinace jmen v bulharštině a že tento ve své době neologismus byl později vytlačen mladším územ jiným, se jménem v tvaru plurálního casus generalis. Jisté náznaky tohoto vývoje jsme mohli zaznamenat ze syntaxe číslovek; potvrzují jej však i některé jevy ze syntaxe zájmenných adverbíí kvantitativních, např. *koliko chléby imate* Mt 15.34 Jov × *chlěbъ* Dobr, Vrač; *na malo nedožniky vъloži ročě* Mr 6.5 Dobr; *i obrěte mnogo sъbranni* A 10.27 Tom, i ze syntaxe kolektivních substantiv, např. *načētъ vse množstvo učeníky raduęte sę chvaliti bā* L 19.37 Kjust.

4. Kongruentní atributivní výraz rozvíjející číslovku nebo číslovkový obrat zachovává v uvedených stříbulh. památkách většinou ještě starou (obecně slovanskou) podobu.

U číslovky 2 stojí běžně v příslušném pádu *du.*, např. *γ̄ci da s̄edeta sija oba sn̄a moja* Mt 20.21 Dobr, *Zogr_b siē... moē; v̄ seq oboq zapovēdiq ves̄ zakon̄b i prorci visēt̄z* Mt 22.40 Vrač, *Zogr_b -ju -ju -ju*; *Jov -ju -u*, Dobr jinak: *v̄ sei bo zapovēdi; dva talanta mi esi dal̄z i se drugaja .v̄. priobrētoch̄z ima* Mt 25.22 Dobr, Vrač, Jov bis: *drugajē, drugaa; svēzan̄z. želēznoma ožēma dvēma* A 12.6 Sl, Ochr, Vran, Mak; *dvēma vešt̄ma neprēlož̄nama... krēpko utēšenie imam̄z* Hb 6.18 Sl, Ochr, Mak; *povjada obēma brat̄ma!|| svoima* Gen 9.22 Grig.

A stejně je tomu i u číslovky 12, např. *prizva iss oba na .ī. uēn̄ika svoja* Mt 10.1 Vrač, Jov; *s̄d̄šte obēma na desēte kolēnoma is̄l̄voma* Mt 19.28 Vrač, *Zogr_b; desētostrunn̄ē glēt̄z dva na desēte kamene znamenanaia* ad Ps 143.9 Bol, *.v̄i. ka- meni zakon'naa* Pog, Sof.

U číslovek 3 a 4 stojí v příslušném pádu *pl.*, např. *egože em̄z v̄sadi v̄z temnic̄. v̄zdavy četirem̄z, četvrēdnevnom̄z voinom̄z strēšti* A 12.4 Sl, Ochr, Vran, Mak jinak: *v̄zdav̄z četvoricam̄z. četvrēdnevnom̄z voinom̄z strēgošt̄im̄z; voini egda stvoris̄q q čet̄yri čēsti. komuz̄do voinu čēst̄z ēpol̄t̄s̄an av̄t̄ā tēs̄s̄ara* ad Ps 21.19 Bol.

Stejně je tomu u číslovek 13 a 14, např. *način̄aem. čeni .d̄ī (= 14) epistol̄i pavlovēch̄z* Sl (str. vyd. 17b); *.d̄ī. epistol̄iam̄z pavlovēm̄z ukazanie* Sl. (str. vyd. 18a).

U číslovek původu substantivního (5—10, 100, 1000) byla zprvu dvojí možnost kongruence atributivního výrazu: buď se jménem vyjadřujícím počítané předměty (a tedy v gen. pl.), nebo se substantivně pojatou číslovkou (a tedy v příslušném pádu sg. f. u číslovek 5—10; na 100 a 1000 nemám doklad). Zcela běžný je typ první (gen. pl.), a to jak u jména slovně vyjádřeného, např. *idēt̄z i poimet̄z s̄z soboq inēch̄z d̄ch̄z goršeich̄z sebē .z. (= 7)* L 11.26 Dobr; *stch̄z .m̄. (= 40) mož̄z č̄r̄noriz̄cz* Mak l. 64a 22; *ne ubojo s̄ē ot̄z t̄zmy ljudei napada- jēstich̄z na mē okr̄st̄z* Ps 3.7 Bol; *sedm̄z bo est̄z dēist̄v̄z d̄ch̄v̄nych̄z* ad Ps 118.164; *i ud̄r̄žavy i ēst̄ē .z. dnei inēch̄z. paky otpusti golq̄bz* Gen 8.10 Grig, tak i u jména slovně nevyjádřeného, např. *i po sich̄ že javi ḡb inēch̄z. o. (= 60)* L 10.1 Kjust (Dobr jinak: *javi ḡb po sich̄z .O.*).

Druhý z uvedených typů kongruence atributu s číslovkou od 5 do 10 byl méně obvyklý; byl ostatně sémanticky omezen na atribut s významem odkazovacím nebo sumarizujícím, který se právě pro tento svůj význam mohl vztahovat k číslovkovému obratu jako celku, formálně pak k samé číslovce a ne ke jménu označujícímu počítané předměty, jako tomu bylo u typu prvního. Z uvedených památek lze uvést jen dvě místa s touto kongruencí, Mt 25.16 (viz níže) a Mt 25.20 (viz zde) — a v obou případech je malá uzuálnost tohoto způsobu vyjadřování doložena variantním čtením s atributem v gen. pl., srov. *i pristopiv̄z priemyi .ē. (= 5) talant̄z prinese drugojo .ē. talant̄z, gl̄q. ḡdi .ē. talant̄z mi esi dal̄z. se drugojo .ē. priobrētoch̄z imi* Mt 25.20 Dobr, Jov *drugējē ... drugojo* na jednom místě, *drugaa... drugaa* na druhém místě, kde se čte

tento verš × *Vrač prinese drugyĥ .ē. talan'tb ... i se drugyĥ .ē. priobrětocḥ imi* (str. 23 vydání), *prinese drugyĥ .ē. talantb... i se drugoĥ .ē. talanḅṭ priobrěṭ imi* (str. vyd. 161). Znění *Vrač* je zjevně v evangelním textu mladší (též *Mar, Ass a Sav* mají *drugoĥe... drugoĥe*, *Sav om. druhé drugoĥe*) a dokládá další ústup kongruence atributu se substantivně pojatou číslovkou, zjevně jako důsledek ztráty substantivnosti těchto číslovek. Poněkud odlišný je doklad *i ty vithleome dome efratov eda ne mnog̣ḅ esi byti ṿḅ tyseṣṭacḥḅ ijudovēcḥḅ* Mich 5.2 Grig, *Lobk ijudovacḥḅ*, v němž je atribut shodný se substantivně chápanou číslovkou *tisíc* stojící samostatně, bez jména označujícího počítané předměty.

Vedle všech uvedených původních typů kongruence atributu s číslovkou nebo s číslovkovým obratem, jazykově (a vlastně i textově) v stříbulh. památkách tradičních, objevují se tu i některé neologismy svědčící o probíhající už vnitřní mluvnické přestavbě číslovek, eventuálně o jiných přesunech v jazykové struktuře bulharštiny. Uvedme všechny zaznamenané doklady:

a/ Ve dvou dokladech se objevuje porucha kongruence u jmenných tvarů participia praes. act. a part. praet. act. I: *ediṇḅ ot oboju slyšaṿḅše J 1.41 Vrač × slyšaṿšuju Dobr, slyšaṿšu Mikl; sego že běcḥo dṿye i ḍštere .ḍ. proricaq̣šte A 21.9 Mak × proricaq̣šiṭo Tom. V těchto dokladech nejde ovšem o důsledek vývoje číslovek, nýbrž participií, protože ta se zčásti už v kanonických památkách stsl. v jmenných tvarech adverbializovala v podobě *-šte, -še*.¹¹ Svým osamoceným variantním postavením se ostatně tento neologismus jazykový prozrazuje v památkách i jako výrazná novota textová.*

b/ Na dalších místech je doložen shodný atribut v tvaru z hlediska původního sice neočekávaném, ale z hlediska celé konstrukce už zcela mluvnický důsledným: v novém tvaru je tu totiž jméno označující počítané předměty a shodný atribut se s ním shoduje. Je tu především tvar pl. (jména i jeho atributu) u číslovky 12, srov. *soḥ̂eštei obēma na .ị.te kolēnoṃḅ izdlevoṃḅ L 22.30 Kjust × obēma na deṣete kolēnoma izlvoma Dobr; sṭyḥ̂ḅ apḷḅ. oboju na deṣeti Ochr 1. 110 (str. vyd. 132). Poněkud jiná (a textově starší) *by* mohla být motivace užití gen. pl. v dokladech *i bys ṿḅsēcḥḅ dnei sitovjacḥḅ c. lēt i .ṿi Gen 5.8 Grig*, kde jméno označující počítané předměty se shodným atributem stojí v antepozici před vyšší opisnou číslovkou, která se na dvanáctku končí, podobně jako v dokladech *sṭcḥḅ mēḳḅ .mv (= 42). eže v asiri Sl (str. vyd. 107a); i bys ṿsēcḥḅ dnei areḥ̂ovēcḥḅ. lēt ť .sot. ̣v (= 962) Gen 5.20 Lobk*, v nichž rovněž je vyšší opisná číslovka, postponovaná jménu označujícímu počítané předměty, zakončena v jednotkách dvojkou. A je to konečně doklad s gen. pl. u číslovky 14, srov. *ṿḅsēcḥ že rod ot avrama do ḍṿda. rod ḍi. Mt 1.17 Dobr, Jov. Tento jazykový novotvar je však textovým archaismem už od nejstarších kanonických památek stsl. (viz již výše § 3).**

c/ Pozoruhodné z hlediska syntaktického jsou doklady s tvarem shodného

atributu v nom., event. ak. pl. v případech, kde není vyjádřeno jméno označující počítané předměty. Je to na jednom místě ak. pl. u číslovky 11, u níž by potenciální jméno označující počítané předměty i jeho shodný přívlastek měly stát původně v ak. sg. (a tento tvar se také ve variantách objevuje), srov. *obrětoſta sʷvʷkuplʷšęje se edinʷ na .ī.te* L 24.33 Dobr, Mikl (-ę) × *sʷvʷkuplʷša se* Vrač; tvar Dobr a Mikl má však už starou textovou tradici, viz v Mar *sʷvʷkuplʷšę se edinogo na desęte*. Je to dále ve dvou dokladech místo tvaru du. u číslovek 2 a 12, srov. *si oba na .ī. posla iss* Mt 10.5 Vrač, Jov *sii* — zde se však objevují různé tvary už v kanonických památkách stsl.: jazykově archaický tvar duálový *siě* má jen Ass, kdežto Zogr a Mar tu mají pl. *siję* a Sav už *si*; *takožde i drugyĥ dva priobrete* Mt 25.17 Vrač (str. vyd. 22 × Vrač str. vyd. 160 *priobrete drugęę .v.*, též Dobr, Jov *drugaja*; rovněž Zogr, Mar, Ass *drugăĥ*, Sav *drugaja*).

A konečně jde o atribut u číslovek ostatních, srov. *vʷsi bo iměšę ję sedʷmʷ* Mt 22.28 Zogr, (Dobr aj. bez *sedʷmʷ*); *.e. že bě ot nichʷ bujęę* Mt 25.2 Dobr × *buichʷ* Vrač, Jov, *bui* Srečk — a stejně už i kanonické památky Zogr, Mar, Ass, Sav *bui*; *będetʷ bo ot selę .e. vʷ edinomʷ domu. razdělenii* L 12.52 Dobr, *będtʷ...e. razdělenei* Kjust × v kanonických památkách stsl. Zogr, Mar *będetʷ...razdělenʷ*; *ili oni .īī (= 18) na neže pade stlʷpʷ siluamʷsky. mnite li jako ti dlʷžni běšę* L 13.4 Dobr, Kjust, *ony osmyęę na desęte* Srečk — v tomto dokladě však jde už o starší textovou tradici, jak dosvědčuje tvar *oni* už v Zogr a Mar; *i vʷsi .z. (= 7) umrěšę* L 20.31 Dobr, Kjust — v tomto dokladu jde zase o textovou novotu střbulh., protože v kanonických památkách Zogr a Mar je ještě archaická shoda s číslovkou ad formam *vʷšę*.

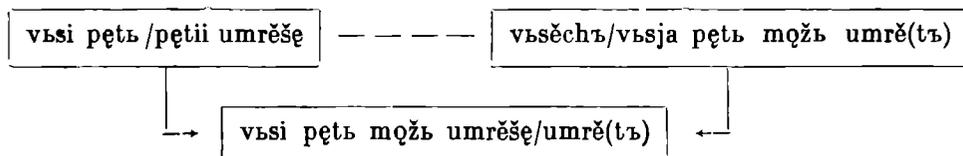
Pokud by v takových dokladech stálo u číslovky jméno označující počítané předměty, bylo by v tvaru gen. pl. a atribut by se s ním pravděpodobně shodoval, nebo — jak je to i u některých citovaných dokladů doloženo v kanonických památkách stsl. — byla by tu možná kongruence atributu se substantivně pojímanou číslovkou. Zdá se však, že právě absence jména označujícího počítané předměty uvolnila možnost pojímat celý obrat ad sensum plurálově, což se projevuje jak zřejmou tendencí k plurálovému tvaru přísudku u takových číslovek bez jména označujícího počítané předměty (viz níže § 2), tak i tendencí morfologicky takovou osamocenou číslovku adjektivizovat, tedy místo *desęte* užít podoby *desętii* (viz níže § 3). A všechny tyto tendence — adjektivizovat osamocenou číslovku, užít u ní přísudku v plurálu i atributu v korespondujícím nom. pl. (pokud je číslovka podmětem) — mají jazykově i textově kořeny starší, sahající v některých případech až do kanonických památek stsl. V každém případě jsou však projevem toho, že původní substantivní číslovky ztrácely svou substantivní povahu.

d/ A podobně z hlediska syntaktického jsou konečně doklady, v nichž se pronominální nebo adjektivní atribut neshoduje formálně se svým jménem

(označujícím počítané předměty v číslovkovém obratu) ani s číslovkou: Zá-jmeno nebo adjektivum mívá v těchto dokladech především tvar nom. (ev. ak.) pl., a to u číslovky 12 u jména označujícího počítané předměty v du., srov. *poet oba na desete učenika svoja ediny* Mt 20.17 Dobr, Zogr_b — už se starou textovou tradicí, srov. *ediny* Mar, i u číslovek ostatních a u jména označujícího počítané předměty v gen. pl., srov. *priobréte drugyq .ē.* (= 5) *talantъ* Mt 25.16 Vrač (str. vyd. 122 × Vrač str. vyd. 160 *drugyq .ē. talantъ*, Dobr *drugoye*, Jov *drugaa* a *drugae*); *syprogy volov'ny kupichъ .ē.* L 14.19 Vrač, Jov × Dobr, Kjust *volovnyichъ*; *bě že tu vodonosъ kamennyi .dž.* (= 6) *ležošti ...vъměstěšti po dvěma ili po triemъ měramъ* J 2.6 Vrač × Dobr *kamēnъ ...ležoštъ...vъměstoštъ*; *izištate bratie ot vas .z̄. mežei svědětělъstvovany* A 6.3 Mak × Sl *...lъstvovanъ*, Vran *svědětělъstvovanъ*, Tom *poslušъstvovanъ*.

Dále je doložen i opačný doklad, v němž má adjektivum tvar (původního) gen. pl. u jména stojícího v nom. pl., srov. *srěte jeho .ī.* (=10) *može prokaženych* L 17.12 Kjust Dobr, Jov *možъ prokaženъ*, Vrač *možъ prokaženych*; pokud nejde v Kjust o písářskou chybu, o nedopsání koncovky *-ei*, byl by to dobrý protějšek oněch dokladů s neshodou opačného typu, tj. s původním tvarem jména a s novotvarem atributivního adjektiva.

V jednotlivých dokladech, které jsme uvedli, se eventuálně sice nabízí individuální výklad jiný, přesto však strukturně lze konstrukce s tímto tvarem shodného atributu vyložit rozšířením atributivně kongruentního typu běžného zprvu spíše u číslovek bez jména označujícího počítané předměty (viz zde bod c), tedy

Lze však předpokládat, že vznik tohoto smíšeného typu byl podporován faktickým plurálovým (nominativním) pojetím jména označujícího počítané předměty, s nímž měl být atribut kongruentní, a že tedy uvedené doklady jsou projevem specificky bulharského vývoje číslovek, jehož nejmladší fázi zastihujeme v uvedených stříbulh. památkách v sotva patrných a málo jistých počátcích.¹²

5. Závěrem lze naše pozorování syntaxe základních číslovek v stříbulh. památkách biblických shrnout v tomto smyslu, že tu ve spisovném úzu silně přežívala stará tradice (podpořená i konzervativností textovou) zachová-vající po mnoha stránkách ještě výchozí stav pozdně praslovanský.

Na něj se však už v stříbulh. památkách navrstvila výrazná a dobře patrná mladší vývojová vrstva, která byla výsledkem obecně slovanského vnitřního

vývoje číslovek samých; jeho základní momenty jsme charakterizovali v §1 jako univerbizaci číslovek opisných a desubstantivizaci číslovek 5—10. Projevem tohoto vývoje bylo jednak upevnění singulárového (neosobního) přísudku u číslovek se jménem označujícím počítané předměty, pronikání gen. pl. jména označujícího počítané předměty u číslovek opisných, jejichž jednotkové komponenty tvořily číslovky 1—4, zvl. u číslovek druhé desítky (a z nich především u číslovky 12), skloňování jména označujícího počítané předměty u číslovek od 5 výše v nepřímých pádech a ústup singulárové atributivní determinace číslovek od 5 výše. Připomeňme, že spolu s uvedenými symptomy syntaktickými signalizoval tento vývoj číslovek i pozoruhodný zjev morfolgický, totiž nástup adjektivních a zájmenných koncovek k číslovkám od 5 výše, který zejména z Iv-Al zaznamenal Scholvin (AslPh 1884), srov. např. *ot desetichъ gradъ* Mt 4.25 Iv-Al × *desety* Jov; *ni pomnite petichъ chlebъ* Mt 16.9 Iv-Al; *po šestichъ dnechъ* Mt 17.1 Iv-Al × *po šesti* Zogr_b, *po šestěmže dni* Dobr; *kotoromu ot sedmichъ* Mt 22.28 Iv-Al × *ot sedmi* Dobr, *ot sedmъ* Srék; *po šestichъ dnechъ* Mr 9.2 Iv-Al × *po šestěmъ dni* Dobr; *o petichъ chleběch* Iv-Al l. 104 a 213; *prežde šestich dnech* Iv-Al l. 248; *ot osmich létъ* A 9.33 Vran × *ot osmi* Ochr, Mak, *ot .i. Sl*; *въ petichъ graděchъ* Zach 8.21 Grig × *въ pětyi gradъ* Lobk.

Tento proces, společný bulharštině po této stránce zprvu s některými dalšími slovanskými jazyky, byl však stržen zcela novým směrem, když se střetl se specificky bulharským vývojovým proudem vedoucím ve flexi jmen od původního syntetismu k analytismu. Číslovky se sice i nadále vyvíjely specifickým způsobem, který je typově stále více vzdaloval od obecně slovanského východiska, ale nastoupená cesta odrážející se v popsáných dosud jevech střbulh. biblických památek musela být opuštěna: začalo se prosazovat plurálové pojetí (neskloňovaného) číslovkového obratu, tj. číslovky ve spojení se jménem označujícím počítané předměty. Jeho důsledkem bylo — shodně s vlivem řečtiny — posílení plurálového přísudku ve větách s podmětem vyjádřeným číslovkovým obratem a pronikání nom.-ak. pl. ke jménům označujícím poč. předměty u číslovek subst. původu (na místo pův. i sekundárního gen. pl. i na místo sekundárních nepřímých pádů) i k jejich kongruentním atributům. Je však třeba konstatovat, že projevy této nové vlny specificky bulharského vývoje číslovek jsou v uvedených památkách sotva patrné a že ojedinělé její doklady jsou jen nejisté. Na druhé straně se věrohodnost našich závěrů o počátcích dalšího vývojového stupně bulharských číslovek potvrzuje i pozoruhodným jevem morfolgického řádu, totiž formálním ustrnováním číslovek, a to nejen v komplexech číslovek opisných typu *tridesetъ*, na něž jsme už poukázali výše (§ 3), nýbrž i v případech jiných, např. *ot sedmъ* Mt 22.28 Srečk × *ot sedmi* Dobr, *ot sedmichъ* Iv-Al; *vzleže sъ oba na desete učenika* Mt 26.20 Dobr × *sъ oběma na .i. Vrač, Jov*; *ot četiri větrъ* Mt 24.31 Jov, *ot čtyri větri*

Srečk $\times$ ot četyrechъ větrъ Dobr; vęšte trista pęnzъ Mr 14.5 Dobr, Iv-Al; vęšte trechъ satъ pęnzъ Srečk; do osъmdesęť i četyri lęta L 2.37 Dobr, Iv-Al; bole pęť chlēbъ L 9.13 Iv-Al $\times$ pęti Dobr; bole i četyri desęte A 4.22 Vran; do četyri sta lęť i pęťdesęť A 13.19—20 Sl, do četyri sьť lęť i .i. Vran, do četyri desęti lęť i pęťdesęť Ochr, do .m. lęť i .i. Mak, Tom.

Jeví-li se nám ona druhá fáze vývoje bulharských číslovek, vyznačující se vlastně rozvitím flexivních potenci jazyka (srov. adjektivizaci číslovek, skloňování jmen označujících počítané předměty), jako vývojový zákrut do jisté míry paradoxní vzhledem ke stadiu následujícímu, není to jen pro jejich vnitřní typologickou protikladnost samu. Pozoruhodné a svým způsobem paradoxní se mohou zdát i jejich relace chronologické. Pokud totiž platí zjištění historiků bulharštiny, že rozpad nominální flexe se v živém bulharském jazyce začal už v střbulh. období a k jeho konci byl už prakticky skoro dokonán, pak rozvoj druhé, „flexivní“ etapy dobíhal v jazyce památek v době, kdy už pro něj vlastně mizely předpoklady v živém jazykovém podnoží a povědomí pisatelů. Toto časové protažení jednou už nastoupených vývojových tendencí za očekávanou časovou mez lze snad nejsnáze pochopit z oné relativní autonomie spisovného jazyka, o níž byla řeč v § 1.

Petrifikované textové tradicionalismy, neologismy prvního stupně dotažené až do nových jazykových podmínek i ojedinělé zárodečné neologismy druhého stupně tvoří v biblických památkách středobulharských dynamickou směs jazykových prostředků, která charakterizuje spisovný úzus tohoto období velmi specifickým způsobem.

ZKRATKY CITOVANÝCH PAMÁTEK

- Ass** = Evangeliiář Assemanův, vyd. J. Kurz, Praha 1955
Bol = Boloňský žaltář (Psalterium Bononiense), vyd. V. Jagić, Vindobonae—Berolini—Petropoli 1907; řecký text komentářů k žalmům Supplementum Psalterii Bononiensis, vyd. V. Jagić, Vindobonae 1917
Dobr = Dobřejšovo četveroevangele, vyd. B. Conev, Sofija 1906
En = Eniski apostol, starobálgarski pametnik ot XI v., vyd. K. Mirčev a Chr. Kodov, Sofija 1965
Grig = Grigorovičev parimejnik, vyd. R. Brandt, Moskva 1893
Iv-Al = Evangelium Ivana-Alexandra (doklady citovány podle pojednání Scholvinova v AslPh 1884)
Jov = Makedonsko evangelie na pop Jovana, vyd. V. Mošin, Skopje 1954 (fototypie)
Kjust = Kjustendilsko četveroevangele (XIII v.), vyd. B. Conev (Godišnik na Sofijskija universitet, Ist.-filol. fak., t. XXXVII, 11, Sofija 1931)
Lobk = Lobkovičský parimejnik, vyrianty v Brandtově edici Grig
Mak = Makedonský apoštol — excerptce podle rukopisu, jehož fotografické snímky mi laskavě byly dány k dispozici v brněnské pobočce Ústavu jazyků a literatur ČSAV, na pracovišti stsl. slovníku
Man = Manuilovský apoštol 13. stol., vyd. G. Iljinskij (Izv ORJaSl 13, 1908, kn. I)
Mar = Mariiňskoje četverojevangelije, vyd. V. Jagić, Sanktpeterburg 1883
Mikl = Miklošičovo evangelium 12.—13. stol., vyd. S. Severjanov (RFV 48, 1902, 377 až 400)

- Ochr** = Ochridská rukopis apostola konca XII věka, vyd. S. M. Kulbakin, Soňja 1907
Plov = Plovdivské evangelium, vyd. J. Páta (Spis BAN 22, 1921)
Pog = Pogodinův žaltář, vyd. V. Jagić spolu s Bol
Pird = Pirdopský apoštol (doklady citovány podle pojednání M. Ivanova: *Paleografičeski, grammatičeski i kritičeski osobnosti na Pirdopskija apostol*, SbNU 6, 1891, 82–112; 8, 1892, 169–193)
Sav = Savvina kniga, vyd. V. Ščepkin, Sanktpeterburg 1903
Sl = Slěpčenskij apostol XII věka, vyd. G. Iljinskij, Moskva 1912
Sof = a) Soňjiský žaltář, varianty v Jagićově edici Bol;
 b) Soňjiské evangelium, úryvky vyd. J. Páta v pojednání *Zlomek evangelistáře XIII. století Soňjiské Národní knihovny č. 397*, Praha 1915
Srečk = Srečkovičovo evangelium (doklady citovány podle pojednání J. Polívky: *Srednebugarsko jevandjelje Srečkovičevo i njegov odnošaj prema ostalim crkveno-slovenskim jevandjelja*, Starine 29, 1898, 95–256)
Tom = Tomičův apoštol, úryvky vyd. V. Ščepkin v knize *Bolonskaja psaltyr*, Spb 1906
Vrač = Vračansko evangele, srédnobálgarski pametnik ot XIII v., vyd. B. Conev, Soňja 1914
Vran = Vranešnički apostol, vyd. B. Koneski, Skopje 1956 (fototypie)
Zogr = Codex Zographensis, vyd. V. Jagić, Berolini 1879

POZNÁMKY

- ¹ Srov. např. J. Šerech, *Probleme der Bildung des Zahlwortes als Redeteil in den slawischen Sprachen* (Acta Universitatis Lundensis XLVIII, Lund 1952).
² Viz podrobněji R. Večerka, *Zur Problematik der slawischen Zahlwörter* (Sborník prací fil. fak. BU, A 12, 1964, 69–79).
³ Viz A. J. Suprun, *Nekotoryje obščije javlenija v istoričeskom razvitii čislitelnych v slavjanskich jyzakach*, Frunze 1958.
⁴ Srov. např. M. Komárek, *K některým otázkám historickosrovnávacího zkoumání slovních druhů* (sb. K historickosrovnávacímu studiu slovanských jazyků, Praha 1958, 45–54).
⁵ Viz K. H. Meyer, *Der Untergang der Deklination im Bulgarischen*, Heidelberg 1920; I. Duridanov, *Kám problemata za razvoja na bálgarskija ezik ot sintetizám kám analitizám*, Soňja 1956.
⁶ Střbulh. doklady se citují ve (zjednodušené) transliteraci latinkou, a to bez rozlišování různých cyrilských *i*, *s*, *o*, *ks*, *ps*, *f*, za řecké omega, kší, psí a théta apod.; jen u liter s číselnou platností se rozlišuje obojí *i* („úzké“ *i* tu pak transliterujeme do latinky jako *ž*) a zachovávají se i původní litery řecké.
⁷ Dověření tohoto vývoje, vznik i formálně jednoslovných pojmenování pro číslovky 11–19, spadá do doby o něco pozdější: podle pozorování T. Škuliny se na slovanském jihu ustálily jednoslovné podoby těchto číslovek až v 15. stol. (viz jeho studii *Słowiańskie liczebniki 11–19*, Z polskich studiów slawistycznych, seria 2, Warszawa 1963, 141–151).
⁸ Viz článek citovaný v pozn. 2.
⁹ A. Suprun; *Staroslavjanskije čislitelnyje*, Frunze 1961, 84–86.
¹⁰ Srov. R. Večerka, *K sintaksisu imen čislitelnych v staroslavjanskem jazyke* (Ezikovedsko-etnografski izsledvanija v pamet na akad. St. Romanski, Soňja 1960, 195–208, o citovaném jevu 200–202).
¹¹ Viz R. Večerka, *Syntax aktivních participiů v staroslověňštině*, Praha 1961.
¹² Na druhé straně kongruentní atribut v tvaru gen. pl. nebyl patrně z živého jazykového úzu během střbulh. období ještě vytlačen zcela. O jeho delší životnosti svědčí nepřímý tvar členu v podobě *-tjach* (*pettjach*, ovšem vedle běžnějšího už *pette*), který se zachoval až do nového jazyka (viz I. Gálábov, *Pet, pettjach, petima, petmina*, Bálgarski ezik, IV, 1954, 250–258).

СИНТАКСИС КОЛИЧЕСТВЕННЫХ ЧИСЛИТЕЛЬНЫХ В БИБЛЕЙСКИХ ПАМЯТНИКАХ СРЕДНЕБОЛГАРСКОГО ПЕРИОДА

В настоящей статье автор рассматривает вопросы синтаксиса количественных числительных в библейских памятниках среднеболгарского периода, т. е. способы соединения числительных с другими словами (членами предложения) в предложении. Подробно здесь дается а) грамматическая характеристика сказуемого в предложениях, подлежащее которых выражено именем числительным или счетным оборотом (т. е. сочетанием числительного с существительным, выражающим предмет счета) (§ 2), б) грамматическая характеристика (падеж) существительного, обозначающего предмет счета (§ 3) и в) грамматическая характеристика согласованного определения, распространяющего числительное или счетный оборот (§ 4).

В синтаксисе числительных литературного языка средне-болгарского периода крепко удерживались древние традиции (поддерживаемые также консерватизмом самих текстов), сохраняющие во многих отношениях состояние общеславянского языка позднего периода. Эта традиция, однако, оказалась уже в среднеболгарских памятниках перекрытой выразительными и явно отличимыми наслоениями младшего периода развития, проявляющимися, в особенности, а) в укрупнении сказуемого в форме единственного числа (безличной) при подлежащем, выраженном счетным оборотом, б) в постепенном распространении родительного мн. ч. существительного, обозначающего предмет счета при сложных числительных, составной частью которых являются числительные 1—4, в особенности при числительных второго десятка (и, прежде всего, при числительном 12), в) в склонении существительного, обозначающего предмет счета при числительных начиная с 5 в косвенных падежах, г) в постепенном исчезновении возможности определения числительных начиная с 5 атрибутом в форме единственного числа.

Этот процесс, сначала общий для болгарского и некоторых других славянских языков, получил, тем не менее, совершенно другое направление, столкнувшись со специфически болгарским течением развития, идущим в области склонения имен от первоначального синтетизма к аналитизму. Правда, числительные и в дальнейшем развивались специфическим образом, типологически все более удаляющимися от общеславянского базиса, по начатый этап развития, отображающийся в указанных выше явлениях среднеболгарских памятников, неизбежно должен был оказаться покинутым: взяло верх понимание (несклоняемого) счетного оборота, как формы множественного числа. Результатом такого понимания (одновременно с греческим влиянием) оказалось укрепление сказуемого в форме множественного числа в предложениях с подлежащим, выраженным счетным оборотом, и распространение именительного-винительного падежа на существительные, обозначающие предмет счета (как вместо первоначального и вторичного родительного мн. ч., так и вместо вторичных косвенных падежей), и на их согласованные определения. Однако проявления этой новой тенденции специфически болгарского развития числительных в библейских памятниках едва заметны, и отдельные ее примеры не совсем надежны.

Окаменевшие текстовые традиционализмы, неологизмы первой степени, дошедшие до новых условий развития, а также отдельные зародышевые неологизмы второй степени образуют в библейских памятниках среднеболгарского периода динамическую смесь языковых явлений.

Перевел С. Жажа